

УДК 347.44:334.7

Ю.М. ЖОРНОКУЙ

Національний університет внутрішніх справ

ДОГОВІРНА ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ ВЕНЧУРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуті особливості правових засад щодо договірної основи здійснення венчурного підприємництва

Розвиток суспільства, відокремлення науки безпосередньо від виробництва та поява нового виду людської діяльності призвели до формування самостійного виробництва – наукового виробництва. Воно, за словами Ч.Н. Азімова, обумовило виникнення соціального інституту, який відрізняється самостійною структурою та ієрархією, що обумовлюється стійким характером відносин як внутрішніх так і зовнішніх [1, с.2]. Вказаний інститут складається із дещо модифікованої системи науково-дослідних установ і організацій та нових венчурних підприємств, діяльність яких направлена на задоволення потреби безпосереднього виробництва в необхідних продуктах науково-технічної діяльності.

Чинне законодавство об'єднало результати науково-технічної творчості в одному понятті “науково-технічна продукція” і визнало її товаром [2, с.486]. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні продукти інтелектуальної діяльності перетворилися в один з активних чинників економічних відносин. Комерційна реалізація венчурного товару, а саме з урахуванням економічної конкуренції, стала головною метою їх правової охорони та захисту. Проте сьогодні в Україні правова практика свідчить про те, що використання інтелектуального продукту є недостатнім. Це викликає певні труднощі під час розроблення договірно-правових документів між суб'єктами договірних відносин в сфері правового регулювання венчурного підприємництва. До таких труднощів, на наш погляд, можна віднести:

- недостатність кваліфікованих спеціалістів, які б знали на специфіці і порядку укладення договорів такого характеру (досить часто укладаються договори, які не враховують особливостей проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт і навіть іноді їх прирівнюють до договору підряду, що за своєю юридичною природою є неправильним);

- досить часто змінюється законодавство, що регулює відносини, пов'язані з реалізацією об'єктів права промислової власності (нестабільність такого законодавства негативно впливає на порядок укладення договорів в сфері науково-технічної діяльності, що має прояв в постійному внесенні змін та доповнень (наприклад, нова редакція Закону України “Про охорону прав на винаходи та корисні моделі” від 1.06.2000 р.);

- труднощі, пов'язані з правовою охороною та порядком укладення договорів по використанню об'єктів інтелектуальної власності, на які ще не отримано охоронного документу (відносно такої постановки питання слід звернути увагу на укладення договору про передачу ноу-хау, і лише після отримання патенту на об'єкт права промислової власності укладається або переукладається ліцензійний договір).

Наділення юридичних та фізичних осіб свободою підприємницької діяльності призвело до розширення сфери застосування цивільно-правового договору як правової форми узгодження економічних інтересів окремих товаровиробників і споживачів, яка є найбільш адекватною вільним ринковим відносинам. Саме він виступає найпоширенішою підставою виникнення зобов'язань [3, с.82]. З точки зору обраної для дослідження теми необхідно звернути увагу на договірні зв'язки, що виникають як у процесі створення об'єкту промислової власності, так і після отримання кінцевого результату.

Сьогодні практично сформований ринок науково-технічної продукції та завершена реорганізація системи установ, які здійснюють науково-технічну діяльність. З точки розгляду нашого дослідження саме венчурні підприємства несуть всю повноту відповідальності за реалізацію у дослідженнях і розробках перспективних вимог до технічного рівня і якості продукції (робіт чи послуг), їх відповідність світовим стандартам і конкурентоздатність на світовому і внутрішньому ринках.

Численність видів створюваної науково-технічної продукції, джерел фінансування наукових досліджень, різниця в правовому режимі завершених розробок і вплив цілого ряду інших факторів обумовлюють різновиди цивільно-правових договірних форм, які застосовуються в сфері, що розглядається. Тому, з нашої точки зору, необхідно більш детально розглянути договори, які складають переважну частину договорів, сторонами в яких є суб'єкти венчурного підприємництва, і за своєю юридичною природою є його договірною основою. Такі договори, які укладаються суб'єктами венчурного підприємництва, відносяться до цивільно-правових, оскільки регулюють майнові відносини на основі рівності контрагентів, а саме - розробку і передачу об'єктів промислової власності; предметом

цих договорів можуть бути організаційні відносини.

Суб'єкти венчурного підприємства укладають договори на виконання робіт на окремих етапах науково-технічної діяльності, тоді як прискорення створення і освоєння досягнень науково-технічного розвитку потребує інтеграції всіх видів робіт. Річ у тому, що значний час витрачається на передачу і узгодження між суб'єктами венчурного підприємства отриманих на окремих етапах науково-технічних результатів. Існує твердження, що цикл "дослідження-виробництво" в умовах науково-технічного об'єднання скорочується на 18-25 % в порівнянні з діяльністю відповідних автономних підприємств і організацій [4, с.135].

Ефективність структури угоди залежить від її відповідності характеру відносин, "нуждаючихся в договорному оформленні" [5, с.141]. Відсутність такої відповідності призводить до втрати чіткості у взаємодії учасників договору. Так, з точки зору Ч.Н. Азімова [5, с.141] і В.Г. Верднікова [6, с.76], поняттям "структура договірних зв'язків" охоплюються як учасники, так і всі договори, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії.

Створення венчурних структур та порядок ведення такого роду діяльності опосередковується різними договірними конструкціями. Так, наприклад, створення венчурного підприємства може здійснюватися на підставі договору про спільну діяльність, тоді як безпосередня розробка та випробування об'єкту промислової власності – на підставі договору на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт і, нарешті, реалізація отриманого об'єкту – ліцензійного договору або договору про передачу ноу-хау. Всі вище перераховані договірні конструкції в якійсь мірі відображають юридичну природу ведення венчурного підприємства, але постає питання, яка з них складає та відображає безпосередньо сутність венчурного підприємства?

Якщо взяти до уваги договір про спільну діяльність, то в даному випадку ми не можемо стверджувати, що саме шляхом застосування такого роду договірних правовідношень реалізується та відображається юридична сутність ведення венчурного підприємства, тому що проведення саме спільної діяльності не є суттєвою умовою здійснення венчурного підприємства. Що ж стосується ліцензійного договору та договору про передачу ноу-хау, то вони лише опосередковують процес передачі об'єктів венчурного підприємства. Тобто, за своєю юридичною природою, вони регулюють відносини, об'єкти яких вже існують і мають матеріальний вираз та (або) правовий захист. По суті, в результаті укладення таких договірних зв'язків суб'єкт, який виступає в якості кредитора, не несе підвищеного ризику отримання негативного наслідку в своїй діяльності та отриманні об'єктів права промислової власності. Цими об'єктами розробники

можуть вільно користуватись і розпоряджатись, а саме, передавати іншим особам на підставі договорів. Але, перш ніж дійти стадії впровадження об'єкту венчурного підприємства, необхідно його створити. Саме закріпленій в договірній формі процес розробки та створення вказаних об'єктів і є основою ведення венчурного підприємства. Так, в договорах на проведення НДДКР такий ризик є складовою частиною проведення науково-технічних досліджень (патентних) і не виключається можливість отримання негативного результату. Тому, на наш погляд, в сфері створення, виробництва та реалізації інноваційних продуктів найбільш значне місце займають договори на проведення НДДКР, що ґрунтовно відображають процес пошуку та розробки об'єкту промислової власності і правову природу ведення венчурного підприємства. За статистичними даними серед договорів, укладених в сфері науково-технічної діяльності, важливе місце – понад 25 % - займають договори на виконання НДДКР [7, с.53].

Висловлена нами точка зору може бути підтверджена тим, що згідно з класифікацією підприємницьких договорів за правовим наслідком (метою) [8, с.353], вони рознесені в різні групи: 1) договори на виконання робіт, в т.ч. договори на проведення НДДКР; 2) договори на передачу результатів інтелектуальної діяльності, в т.ч. ліцензійні договори, договори на передачу науково-технічної продукції і т. ін.

Глава 28 ЦК України охоплює два види договорів, які складають в сукупності один тип. Один з них опосередковує виконання науково-дослідних робіт – за яким виконавець зобов'язується провести обумовлені технічним завданням замовника наукові дослідження. Ці дослідження можуть носити як фундаментальний так і прикладний характер. Так, перші роботи пов'язані з фундаментальною, експериментальною або теоретичною діяльністю і мають за мету отримання нових знань про основні закономірності побудови, функціонування та розвитку людини та суспільства. Другі являють собою дослідження, направлені переважно на застосування нових знань для досягнення практичних цілей та вирішення конкретних задач.

Що ж стосується іншого виду договорів – на виконання дослідно-конструкторських і технологічних робіт – виконавець приймає обов'язки по розробці зразку нового виробу, конструкторської документації на нього або нової технології. Вказані договори також пов'язані з наукою, однак, в даному випадку мова йде про діяльність, яка носить науково-технічний характер. Як така, вона має прояв у застосуванні нових знань та рішень технологічних, інженерних, економічних та інших проблем забезпечення функціонування науки, техніки і виробництва, як єдиної цілої системи.

І перший, і другий договори можуть укладатися

як з приводу всього циклу робіт (мається на увазі дослідження, розробка і виготовлення зразків), так і окремих їх етапів або елементів.

Про юридичну природу вказаних договорів в юридичній літературі існують різні точки зору. Їх розглядають як договори підрядного [9, с.113], авторського [10, с.41] і ліцензійного [11, с.93-95] типів, як зовсім новий тип договірних зобов'язань [12, с.39], а також, як самостійний вид цивільно-правових зобов'язань в рамках договорів підрядного типу [13, с.362-363].

Виходячи з системи договірних зобов'язань в цивільному праві, В.А. Рассудовський розглядає вказану групу договорів, як один із видів договорів підрядного типу. Свою точку зору він ґрунтує положенням, відносно якого виконання будь-яких робіт на основі замовлення в цивільному законодавстві кваліфікується як підряд [9, с.138]. Тієї ж точки зору дотримуються й деякі інші вчені, але, враховуючи, що створення та використання науково-технічних досягнень має специфічні особливості, які відображаються в змісті договорів, вони відносять їх до різновиду договору підряду [14, с.197] або самостійного виду договорів підрядного типу [15, с.22].

З таким тлумаченням принципово важливого та практичного питання навряд чи можна погодитись. Якщо більш детально розібратись, то дійсно, в змісті самих правовідносин, які регламентуються договорами підряду, та договорів в області науково-технічної діяльності, є зовнішня схожість. Так, в обох випадках виникають правовідносини з приводу виконання роботи, яка виконується за завданням замовника, з обов'язковою передачею йому отриманих результатів. Але, все ж таки, слід звернути увагу на те, що дані обставини не є визначаючими при вирішенні питання про тип договорів, які досліджуються. Слід зазначити той факт, що проведена робота в науковому виробництві відрізняється від підрядних робіт як за своїм змістом, так і за результатами, про що говорилося раніше. Саме ці обставини повинні мати визначне місце в умовах договірних зобов'язань.

Незважаючи на наявність однотипних та споріднених ознак з іншими договорами - *договори на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт представляють собою самостійний вид договірних зобов'язань*, що підтверджується наявними специфіч-

ними ознаками, які відрізняють їх від інших видів договірних зобов'язань, існуючих в наш час в цивільному праві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Ч.Н. Договоры на научно-исследовательские и конструкторские работы: Учебное пособие. -Х., 1976.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібник /О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць та ін.; За ред. О.В. Дзери. -К.: Юрінком Інтер, 1998.
3. Гражданское право. -Т.1: Учебник /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. -М.: Проспект, 1999.
4. Таксир К.И. Научно-производственные объединения. -М.: Наука, 1977.
5. Азимов Ч.Н. Договорные отношения в области научно-технического прогресса: Дисс... докт. юрид. наук. -Харьков, 1981.
6. Вердников В.Г. Структура договорных отношений в народном хозяйстве // Сов. гос-во и право. -1972. -№ 6.
7. Шпак А. Передача технологій в Україні: ситуація і проблеми // Інтелект. Власність. -2000. -№ 6-7.
8. Предпринимательское право Украины: Учебник /Р.Б. Шишка, А.М. Сытник, В.Н. Левков и др.; Под общ. ред. Р.Б. Шишки. -Х.: Эспада, 2001.
9. Рассудовский В.А. Правовые вопросы научно-технического прогресса в СССР. -М.: Наука, 1967.
10. Маслов В.Ф., Пушкін О.А. Юридична природа договорів в сфері науково-технічної творчості // Рад. право. -1975. -№ 7.
11. Рожнева Л.С. Особенности ценообразования на продукцию промышленных исследований и разработок. -Л.: Изд-во ЛГУ, 1974.
12. Дозорцев В.А. Законодательство и научно-технический прогресс. -М.: Юрид. лит., 1978.
13. Гражданское право. -Т.2: Учебник /Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. -М.: Проспект, 1999.
14. Бурмистров В.А. Сборник аспирантских работ по вопросам государства и права. -Свердловск, 1963.
15. Давыдов В. Законодательство о хозяйственных договорах. -Кишинев: Картя Молдавнянскэ, 1972.

Надійшла до редколегії 25.09.2002

ЖОРНОКУЙ Ю.М. ДОГОВОРНАЯ ОСНОВА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВЕНЧУРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Рассмотрены особенности правовых основ относительно договорной основы осуществления венчурного предпринимательства

ZHORNOKUJ JU.M. THE CONTRACTUAL BASIS OF IMPLEMENTATION OF VENTURE BUSINESS

The reviewed features of the legal bases concerning a contractual fundamentals of implementation of venture business